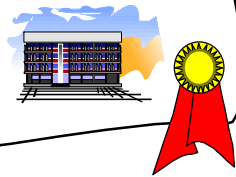


Дослідження.
Розробки.
Проекти



Володимир Дорошенко,
доктор економіки,
кандидат історичних наук, Національний авіаційний університет

Деякі ідеологічні засади державного розвитку України

У статті розкриваються філософські, світоглядні, моральні передумови суспільного розвитку, значення духовного фактора в житті України. Ідеологія розглядається як консолідуюча стратегія розвитку країни, суттєвий важіль подолання дезорієнтації та нестабільності. Сформульовані суспільні ідеали, орієнтовані на мобілізацію суспільства на конструктивну діяльність.

Ключові слова: ідеологія, філософія, гуманізм, мораль, освітня та виховна діяльність.

In the article philosophical, world view, moral pre-conditions of community development, value of spiritual factor open up in life of Ukraine. Ideology is examined as consolidating strategy of development of country, substantial lever of overcoming of disorientation and instability. The set forth public ideals are the societies oriented to mobilization on structural activity.

Key words: ideology, philosophy, humanism, moral, educational activity.

Постановка проблеми. Криза суспільної свідомості в Україні стала неминучим наслідком руйнування попередньої ідеології та системи цінностей і відсутності натомість будь-якої інтегруючої ідеї, яка б об'єднувала працівників найманої праці, інших соціальних груп трудящих. Відбувається стрімка переорієнтація масової ціннісної свідомості під впливом "чеснот" комерціалізованого способу життя, вищою й єдиною цінністю якого є гроші.

Міф споживацького суспільства, ідея індивідуального збагачення як єдиного шляху розбудови країни не може забезпечити її прогресу. Для свідомості багатьох людей сьогодні характерним є войовничий антиінтелектуалізм, який простежується в проявах банального емпіризму та грубого прагматизму. По-

дальша руйнація докiлля, криза культури, зростаючі рівні злочинності та наркоманії свiдчать, що здоровий розвиток суспiльства за умов панування споживацького пiдходу є неможливим.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми ідеології в цьому контексті розглядаються в сучасних роботах таких авторів, як С.С.Бульбенко, С.М.Попов, Л.Рижак, Л.П.Шитова, матеріалах низки науково-практичних конференцій.

Мета статті – показати значення ідеологічного фактора для повноцінного функціонування держави.

Виклад основного матеріалу. Вкрай важливо, щоб ідеологія держави збігалася з об'єктивними потребами розвитку суспiльства та історичною необхідністю. Тоді вона буде інструментом творення енергетики нового суспiльства, необхідної для активних дій і конструктивних реформ [2, с. 71].

Філософською основою трансформацій у суспiльстві є концепція Людини як триединого творіння – Бога, Природи та Соціуму. Філософія здійснює об'єктивний, ціннісно-смысловий аналіз дійсності, суспiльних явищ, їх головних тенденцій і визначається як синтетичний центризм, що апелює не тільки до розуму і свiдомості, але й містить емоційно-ціннісні компоненти. Ця філософія науково обґрунтовує гуманістичний смисл і вектор суспiльних перетворень, вона є чинником згуртування найширших верств населення в націю, яка продуктивною працею творить добробут для всього народу.

Теоретичними джерелами концепції Людини і соціуму є загальнодемократична традиція, теоретичні надбання і практичний досвід європейських партій, антирепресивні та антитоталітарні дослідження прогресивних теоретиків різних епох.

Особливе значення надається застосуванню діалектичних методів аналізу. Передусім це конструктивне опановування дійсності, переборювання руйнівних конфліктів, врегулювання конфронтаційних ситуацій, синтез усього кращого як національного надбання. Такий пiдхід дає можливість визначити перспективні напрями розвитку, вийти на якісно нові етапи поступу. Соціально-політичні зміни, що відбуваються в нашому суспiльстві, зобов'язують не баритись із пошуком відповідей на запитання: "Що саме сьогодні є найважливішим і найціннішим? Що з духовного багатства, набутого людством, треба зробити особистим надбанням, а також передати майбутнім поколінням?".

Політична і духовна свобода як вища форма інтелектуальної, психологічної і діяльностно-поведінкової самореалізації людини базується на економічній незалежності. Але вона також передбачає підвищену відповідальність перед Вітчизною, Народом, Майбутнім, на основі Розуму і Права; включає усвідомлення необхідності особистої участі кожного в продуктивній праці на благо Української держави і суспiльства на шляху до провідних позицій у світі.

Наступна стратегічна мета концепції Людини в соціумі це - соціальна справедливість як вимога відповідності між правом та обов'язком, заслугами й суспільним визнанням, працею і винагородою, злочином та покаранням. Українській державі вже час здійснювати соціальну політику, спрямовану на подолання нерівності й зубожіння, створення необхідних умов для задоволення потреб та інтересів кожного члена суспільства, для здійснення його захисту, створення гарантій достатку, для забезпечення справедливого розподілу матеріальних і духовних благ з метою зменшення розриву між найбіднішими і найбагатшими.

Тут доречно висловитися стосовно такої ключової категорії гуманістичної теорії і практики, як солідарність. Як сплав взаємодопомоги, колективізму, шанування "своєї" громади солідарність – це споконвічна національна чеснота українського народу. У солідарності (за домінування національних інтересів та пріоритетів) вбачаємо потужний стабілізуючий соціальний фактор. Діяльність на основі ідеології солідаризму створює ефективні моделі розвитку суспільства, якщо вона спирається на найновіші соціальні технології.

Ми розглядаємо людину як вищу цінність, відстоюємо її свободу і всебічний розвиток, високе покликання. Людина не повинна бути засобом, а лише ціллю. Утвердження принципів гуманізму в суспільстві – це підпорядкування розвитку виробництва задоволенню потреб людини, зміна характеру праці, морально-психологічне подолання індивідуалізму. На чільному місці повинна бути турбота про благо і щастя кожного, створення умов для гармонійного і всебічного розвитку особистості, для підвищення її добробуту та культурного рівня, повага до особистої гідності. Щоб втілити ідеї гуманізму в життя, має стати головною в суспільстві турбота кожного про благо всіх, а суспільства – про благо кожного його члена.

Гуманістичний суспільний ідеал є не тільки економічним і політичним ученням. Він орієнтований на новий тип культури, який поєднує раціональність із колективними, національними, соціальними цінностями. Треба змінити українське суспільство і узгодити ці зміни з принципами гуманізму.

Необхідна заміна вкрай однобокого, по суті, технократичного підходу до державотворчої діяльності культурно-гуманістичним. У наш час потрібна людина, яка добре орієнтується і діє в умовах побудованого на основі ринкових відносин демократичного, соціально орієнтованого суспільства. Ідеологія, яка акцентує увагу на конкурентній боротьбі, поступається місцем ідеології інформаційних, комунікативних процесів [7, с. 37].

Ідеологічний поступ може бути представлений, зокрема, у формі таких стратегій, як критична експертна діяльність, гуманітаризація освіти та відродження духовності.

Відкидаючи маніпулятивну функцію ідеології, маємо на меті не піддаватися ідеологічному нігілізму, а сформувати ідеологічну симфонію в суспільстві. “Праві” і “ліві” не мають зливатися або домінувати один над іншим; відбувається процес оптимального відбору на основі концепту центризму.

Суспільствознавство, гуманітарні науки покликані відповісти на нериторичне для вітчизняного суспільства запитання: “Яка роль України у світовій історії?”. Саме вони – гуманітарні науки – є чинниками вітчизняної політичної культури та політичної поведінки.

Ідеологія є консолідуючою стратегією розвитку країни, подолання дезорієнтації та нестабільності суспільства, перетворення відносин “громадянин-суспільство”, “громадянин-держава” на партнерські. Сформульовані нами суспільні ідеали орієнтовані на вироблення в людей мотивів до активної політичної діяльності, на мобілізацію суспільства і соціальних груп для конструктивної діяльності.

Консолідуюча ідеологія спрямована в майбутнє, її реалізація передбачає:

- формування основних складових, зрештою – духовних механізмів розвитку суспільства;

- пошук та розробку на основі накопиченого людством досвіду головних елементів духовного освоєння світу і синтез їх у розвинену високо-ефективну систему національної свідомості як необхідну передумову національного прогресу.

Усі наявні світоглядні парадигми не відображають суті глибинних цінностей людини, сенсу її життя і не можуть бути гуманістичним дороговказом у майбутнє. Наша мета – впровадження системи, яка була б здатною узгодити принципи світоглядного порядку.

Необхідно реально бачити суперечності, які підточують ринкову систему зсередини. Розкріпачивши особистість, знявши з людини пута традиційних залежностей, звичаїв, вірувань, надавши свободу для участі на ринку праці і в розподілі доходів, вона зробила людину заручником вимог індустрії, об’єктом маніпулятивних технологій влади та засобів масової інформації. Поглиблюється соціальне розшарування, не створюються умови для розкриття духовного потенціалу особистості. Примітивно-споживацькі “життєві” настанови прагматизму, поширеного в розвинутих індустріальних країнах Заходу, не дають надійної духовної опори сучасній людині.

Духовна криза загрожує драматичними наслідками, адже в остаточному підсумку жорстка соціальна система відвертає свідомість людей від ідеалів свободи і рівності, пригнічує природне почуття солідарності і взаємодопомоги. Відбувається замикання свідомості на власному, особистому. Газети, журнали, радіо-, теле- та комп’ютерні засоби комунікації в багатьох випадках змінюють ціннісні орієнтири людини на користь різних моделей споживацтва, обмежують розвиток її духовних потреб, емоційно-інтелек-

туальної сфери максимами егоїзму та нерідко знаходять вияв у різних формах агресивного індивідуалізму [6, с. 117].

Із середини XIX до кінця XX ст. філософи і вчені намагалися засобами конкретних наук розв'язати всі проблеми, пов'язані з формами і змістом світогляду. Але на початку третього тисячоліття, незважаючи на свої величезні досягнення, наука ще не зосередилась на вирішенні стратегічних завдань суспільства та людини.

Наука як така не може і не повинна розв'язувати всі проблеми світогляду. Пізнання природи людини вимагає знань про зовнішнє і внутрішнє, про таємниці Всесвіту і власної душі. Наука, зокрема, не вирішує проблему орієнтації людини щодо поєднання обов'язку з добром. Для неї у світогляді завжди залишатимуться неосвоєні пласти буття і свідомості. Цей світоглядний вакуум намагається заповнити релігія. Але вона нерозривно пов'язана з надприродним, яким у сучасних розвинених релігіях є Бог.

У розгляді світоглядних проблем ми враховуємо досягнення науки і користуємось вивіреною інструментом наукового дослідження – діалектичним методом. Теоретичним виразом світогляду за своєю формою та методологією є філософія. Вона тлумачить проблеми світогляду не догматично, а доказово; апелює не до Віри, а до Розуму, містить у собі знання, припущення й бачення належного. Філософія говорить про предмети після їх вивчення у становленні й розвитку. Вона нічого не обіцяє, крім шляху до істини, вимагає не віри в постулати, а перевірки пізнавальних сумнівів.

Формування такого світогляду, який забезпечив би гармонійну взаємодію людини з природою та іншими людьми, є головним завданням сучасної освіти і виховання. Методологічно-діалектична концепція відстоює позиції, де здоровий глузд, наука, мораль, міф і релігія розглядаються як взаємодіючі, різнопредметні чинники формування світогляду.

Не вважаючи жоден із типів світогляду як прогресивний, реакційний або недосконалий, відсталий, позитивна методологія виходить із принципів світоглядної толерантності та плюралізму. Вони породжуються багатоманітністю форм сучасної економіки, політики, соціальної сфери. Але ці принципи не є світоглядно нейтральними. Вони є носіями певної позиції, стверджують та поширюють її силою переконань, логікою історичної практики й індивідуального досвіду.

Демократичний принцип плюралізму, хоча й відкидає можливість досягнення людством абсолютної гармонії і єдності, але є формою певної вищої світоглядної згоди, бодай компромісу. Він відкриває широкий простір для спілкування й певного солідаризування носіїв усього наявного різноманіття доктрин.

Формування світогляду здійснюється насамперед системною педагогічною діяльністю. Зростаючи в сім'ї, дитина долучається до того типу духовності, який культивується в родині. У закладах освіти дитячий погляд на

світ формується на засадах життєвої раціональності. Завдання освітньо-виховних закладів – допомогти дитині сформуванню свого власного типу духовності, здійснити її входження в сьогодишню духовну реальність, мінливу й неоднозначну, політкультурну, з сукупністю співіснуючих різних поглядів на одні й ті ж самі явища. І хоча світоглядні підходи сьгодні характеризуються плюралізмом, варіативністю, терпимістю, самостійністю і рівноправністю, – все ж освіта невіддільна від знань. Тому “шовінізм науки”, її підкреслену важливість в освіті ми вважаємо неминучими.

Ми визнаємо необхідність забезпечення такого рівня інтелектуальної та професійної підготовки молоді, яку вимагають сучасні постіндустріальні і, зокрема, соціально-інформативні технології. Постіндустріальна стадія розвитку цивілізації потребує не просто підвищення рівня освіченості людей, а й формування нового типу мислення, нового ставлення до швидкоплинних виробничо-технічних, соціальних, інформаційних реалій. Сьгодні необхідно навчити людину оперативно сприймати динамічну соціальну реальність із такими її рисами, як розупорядкованість, нестійкість, нерівноважність, спонтанність. Гуманістична тенденція має орієнтувати освіту на універсальний розвиток особистості, здатної успішно долучатися до розв’язання нагальних загальнолюдських і національних проблем. У світлі сутнісних завдань соціальної практики набуває особливої актуальності традиційна світоглядна проблема сенсу життя.

Розуміння сутності нового світогляду сучасної людини в Україні передусім пов’язане з ідеєю української ідентичності. Відмовляючись від будь-якого світоглядного імперативу, необхідно розробляти свої програми, доктрини, концепції, а на їх основі – законодавчі ініціативи і владні рішення згідно з вимогами сучасної науки, але також з урахуванням світоглядних, ментальних особливостей українського народу, його соціальних верств і груп, на засадах Істини, Добра й Краси.

У сучасному світі більшість етичних проблем людини вважається пов’язаними зі сферою її особистого життя. Аналіз ідеалів та ідей сучасного суспільства свідчить про тривожну ситуацію. Молодь, юнацтво, підлітки, втрапивши стремління до вищої мети, дедалі частіше поринають у сутінки ілюзійних субкультур, просякнутих цинізмом та нігілізмом. Деформована мораль паралізує людську волю, породжує байдужість до всього, що виходить за межі вузькоогоїстичних інтересів та псевдопотреб. Оздоровлення суспільства неможливе без зміцнення етичних засад, без формування духовності на тлі смисложиттєвих цінностей. Мораль як духовно-практичне ставлення до світу виявляє себе в царині співвідношення добра і зла, гріха і чеснот [4, с. 39].

На парадигмі нової етики засноване сучасне ставлення до природи, до інших людей. Відкидаються принципи панування людини над людиною і людини над природою. Підвищення відповідальності людини за свої дії в

глобальному контексті веде до нового розуміння раціональності як діалогу особистості зі світом.

Якщо дотепер класичними рушіями розвитку були наука і технології, то наприкінці XX – на початку XXI ст. переважаючими стають культурні та моральні вимоги. Свобода виступає як універсальний принцип життя людини і суспільства, а моральність – як ідеал, умова свободи.

Поняття цілі та сенсу життя, людського права на щастя і справедливості отримують усе більш відкриту суспільну спрямованість. Гуманістичні та екологічні принципи вимагають допомагати бідуючим, голодуючим людям у різних регіонах світу, але у формах, що не порушують при цьому суверенітет прав і свобод індивіда. Першоактуальною постає потреба враховувати наслідки нашої діяльності, – відповідальність за неї зросла до глобальних масштабів як стосовно людського співтовариства, так і відносно природного оточення.

Наше завдання – навчитися жити у великому “селищі планета Земля”, що пов’язано з виникненням та загостренням низки суперечностей. Головними серед них є суперечності між глобальними та локальними процесами, між цілісністю, “тотальністю” світової культури та проблемами самобутнього розвитку національних і особистісних культур і субкультур. Інформаційні технології обмежують свободу людини та її адаптацію; загострюються суперечності між конкуренцією і солідарністю, між розвитком обсягів знань і звуженням можливостей їх засвоєння. Розв’язання цих суперечностей можливе лише за допомогою моралі – шляхом відведення чільного, вищого статусу загальнозначущим, вселюдським цінностям.

Різні індивіди та соціальні спільноти живуть, розмірковують і діють відповідно до різноманітних принципів, цінностей, традицій, вірувань, інтересів, потреб, установок. Кожен із суб’єктів має право вважати, що може жити, мислити й діяти відповідно до своїх орієнтирів, – а отже, він має визнавати і за іншими право жити згідно з їхніми орієнтирами. Ця позиція має стати основою свідомості і поведінки для всіх.

Оскільки моральні цінності мають різну поширеність і різні інтерпретації і правила використання, – вони мають гнучко враховуватися під час спілкування індивідів або спільнот із різними етичними позиціями.

Отже, відстоювання верховенства моралі в суспільстві передбачає:

- формування людини, небайдужої до потреб інших людей; людини, якій притаманні співчуття і милосердя, яка відповідально сприймає свій обов’язок перед своєю країною, здатної підійнятись на боротьбу за національні й соціальні ідеали;

- самореалізацію сутності людини, її вселенського призначення, безкорисливого служіння людям, любові до ближнього, творчого начала.

Висновки та перспективи подальших досліджень. ХХІ ст. потребує від України такого духовного розвитку та морального виховання особистості, які б дали змогу поєднати Розум та Віру і явити світові зразок розв'язання цієї споконвічної проблеми.

Сьогоднішня криза є занепадом, але не соціального ідеалу як такого, а лише обмеженої і перехідної його форми. Сучасний постіндустріальний світ сповнений не тільки кризовими явищами, а й такими процесами, що ведуть до формування нового якісного стану суспільства, до позитивних змін у царині економічної сфери та суспільно-політичної реальності. Найважливішу роль у цьому повинна відіграти конструктивна ідеологія, яка дійсно може бути матеріальною силою. Дослідження проблеми ідеологічних засад державного розвитку країни потребує комплексного, системного підходу, висвітлення всіх компонентів, факторів, складових ідеології як такої.

Список використаних джерел

1. Бульбенюк С. С. Політологія у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / С. С. Бульбенюк, Н. Ю. Іванова. – К. : КНЕУ, 2011. – 242 с.
2. Основи публічної політики та управління : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / С. О. Телешун, С. В. Ситник та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна. – К. : НАДУ, 2011. – 310 с.
3. Мораль і освіта в політкультурному суспільстві: ідеали і цінності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ-Черкаси, 22 жовт. 2010 р. – К., 2010.
4. Попов С. Зворотний зв'язок у парадигмі саморегуляції соціальних систем: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Сергій Попов. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – 411 с.
5. Рай О. Пособие по пользованию жизнью / Оскар Рай. – Х. : Фолио, 2011. – 218 с.
6. Рижак Л. Філософія сталого розвитку людства : навч. посіб. / Людмила Рижак ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 516 с.
7. Шитова Л. П. Наш моральний вибір: публіцист. роздуми / Лідія Шитова. – Черкаси, 2011. – 180 с.